

№ 04 (777)
Студзень 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ Загадка: шлакі і крыца ў археалагічных раскопках – **стар. 5**

☞ Тапаніміка: якое імя ў калінкавіцкай ракі? – **стар. 6**

☞ Боль: гісторыя прадзеда Арсеня і ягонай Ласкі – **стар. 7**

Бібліятэка Храновічаў у Шчорсах на карціне Алеся Сушкі

Аб выстаўцы, прысвечанай спадчыне графаў Тышкевічаў чытайце на стар. 2

У мінулым нумары мы распавялі, што цяпер ажыццяўляецца двухгадовы праект «Захаванне і садзейнанне прасоўванню кулінарнай спадчыны і традыцыйных рамёстваў», што фінансуецца Еўрапейскім саюзам. У яго рамках запланаваныя разнастайныя фестывалі, прысвечаныя кулінарны і традыцыйныя рамёствам беларусаў, літоўцаў і латышоў. Сёння распавядзем пра тых святы, што прайшлі летась у рамках праграмы, якая мае таксама назву «БЕЛЛА Культура» (дзе БЕЛЛА – гэта Беларусь – Літва – Латвія).

Любіць сваё, разумець суседскае

Пікнік між азёрамі

Вялікая дэлегацыя, у якую ўвайшлі прадстаўнікі аддзелаў адукацыі, спорту і турызму Полацкага і Зэльвенскага райвыканкамаў, БГА «Адпачынак у вёсцы», гаспадароў аграрыяў (карацей, тых, хто бярэ ўдзел у праекце), завітала ў Лудзу, невялікі гарадок на Латгаліі (Латвія). Усе бралі ўдзел у фестывалі «Sabri».

Напачатку гасцінныя гаспадары паказалі ваколіцы, запраसiлі ў вандрoўку на пляцэ па Вялікім Лудзенскім возеры – Ліе-

лайс Лудзас. Мясцовыя жыхары называюць сваё паселішча «горад, што заглядзеўся ў азёры». І нічога дзіўнага – у ваколіцах аж пяць прыгожых азёраў – апроч названага ёсць Дунакля, Звіргдэнэс, Рунтартас і Мазайс-Лудзас (дарэчы, перакладаецца лудза як... лужына).

За доўгае існаванне горад належаў розным дзяржавам – і Полацкаму княству, і ВКЛ, уваходзіў у склад Віцебскай губерні Расійскай імперыі. Сёння гэта невялікі спакойны і ціхі гарадок з насельніцтвам прыкладна 15 тыс. чалавек,

цэнтр Лудзенскага края (адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка Латвіі). У маляўнічай мясцовасці на ўзгорку між двума азёрамі знаходзяцца руіны Лудзенскага замка, найбольшай каштоўнасці паселішча. Гаспадары распавялі нам пра мінуўшчыну сваёй зямлі, цікавыя звесткі, версіі і легенды пра замак.

Каб вы мелі ўяўленне аб фестывалі, скажу: стаялі сотні наметаў і гандлёвых кропак, прыйшлі-прыехалі тысячы па-святочнаму ўбраных людзей. Падаецца, сабраліся не толькі з Лудзы, але і з Рэзэкнэ, Краславы, іншых месцаў Латвіі. Можна было пакаштаваць выдатны латышскі хлеб, мёд, разнатраўныя гарбаты, рыбу, сыры...

Нашыя землякі таксама не зпусцілі рукі ад завіталі. Наведнікі ўпадабалі хлеб

ад гаспадара аграрыяў «Альхова» Яўгена Красноўскага, розныя стравы і сыры з Зэльвеншчыны, у тым ліку тамтэйшыя знакамiтыя банты. Ацанiлі і банкуху, што згатавала Яніна Касюк, гаспадыня сядзiбы «У Рыся». Пoпытaм карысталася і беларуская

кераміка. Адкрылі свята прадстаўнікі мясцовага самакравання – мэр Лудзенскага края Эдгар Мекшыс і віцэ-мэр Яўгена Кушч. Канцэрт жа прадэманстраваў усю шматстайнасць талентаў гаспадароў і гасцей. Сярод iншых назаву фальклорны калектыв «Dzeipori», духавы аркестр «Ludza», народны калектыв з Малнавы «Malnavas muzikanti», калектыв з Рыгі «Garataka», фальклорны ансамбль «Valaukis» з літоўскага Анікшчэя. Нашую зямлю прадставілі вакальны калектыв архаічнай песні «Княжыч» з Полацка і народны калектыв «Вяселуха» з Зэльвы. Уразіў «парад» народных строяў, што насілі продкі сучасных латышоў, літоўцаў і беларусаў. Вядома ж, былі і догустацыі страваў Латгаліі.

(Заканчэнне на стар. 3)

У Беларускай фондзе культуры

21 студзеня ў БФК завіталі студэнты розных курсаў гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка. Яны захапляюцца краязнаўствам, наведваюць факультэцкую навукова-даследчую лабараторыю «Кліа». Загадчык кафедры агульнай гісторыі і метадыкі выкладання гісторыі Аляксандр Корзюк пазнаёміў са сваімі навучэнцамі, спыніўся на коле зацікаўлення кожнага. Пра «Краязнаўчую газету» распавялі галоўны рэдактар выдання Уладзімір Гілеп і намеснік галоўнага рэдактара Уладзімір Пучыньскі, падказалі студэнтам, якія публікацыі ім могуць прыдацца пад час навучання, а якія тэмы – зацікаваць рэдакцыю і чытачоў газеты. Сустрэча скончылася цвёрдым намерам працягнуць сяброўства і супрацоўніцтва «КГ» і маладых гісторыкаў.

6 лютага а 16-й гадзіне ў рамках XXVII Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу Нацыянальнага гістарычнага музеяі Рэспублікі Беларусь і ГА «Беларускі фонд культуры» прэзентуюць выстаўку выданняў краязнаўцаў краіны. «Краязнаўчая газета» запрашае зацікаўленых на адкрыццё выстаўкі, на якой мяркуецца таксама знаёмства чытачоў «КГ» з новым сайтам нашага выдання і яго прысутнасці ў шэрагу сацыяльных сетак.

Адзіны подых дабрыні

Свае традыцыі, людзей, родны край любяць у гарадскім пасёлку Уваравічы Буда-Кашалёўскага раёна. Пераканаўся ў тым чарговы раз, калі старшыня ветэранскай арганізацыі пасёлка Любоў Мацвееўна Родава запрасіла на Рэкіем Памяці, дзе ўшаноўвалі воінаў Вялікай Айчыннай вайны, згадалі тых, хто вызваляў Уваравічы. А вызвалілі край у лістападзе 1943 года. Вечар прайшоў як наказ малодшаму пакаленню, нашчадкам, каб паважліва ставіліся да подзвігу бацькоў, дзядоў, прадзедаў. Завіталі сюды ўдзельнікі патрыятычных ваенных клубаў з розных куткоў Беларусі і з Санкт-Пецярбурга. У масавых сцэнах удзел бралі бадай што ўсе жыхары Уваравічаў, разам з старшыняю мясцовага Савета Віталем Панцялеенкавым.

Актыўны ўдзельнічалі і навучэнцы мясцовай школы – ад малодшых да старэйшых, разам з настаўнікамі, сярод якіх адзначу Клару Аляксандраўну Клімаву, дырэктара Аляксандра Анатольевіча Канцэвіча.

Прыемна мне было бачыць сярод гэсцей супрацоўнікаў райвыканкама, работнікаў культуры, арганізацыяў і

Фота Марыны ЛУСЕВІЧ

Фота Марыны ЛУСЕВІЧ

кіраўнікоў фермерскіх гаспадарак.

Думаючы пра такую шчырую рупнасць, напісаў верш, прысвечаны жыхарам Уваравічаў, іх гераічнаму мінуламу.

Няхай заўсёды тут мірна шчыруюць шчаслівыя людзі!

Мікола КОТАЎ,
паэзія, калумніст
«Краязнаўчай газеты»

На тым тыдні...

23 студзеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылося адкрыццё выстаўкі «Вяртанне», прысвечанай спадчыне графаў Храптовічаў – сядзібе ў Шчорсах (Карэліцкі раён). У 1770-х гг. па загадзе Іаахіма Храптовіча над палацавым ансамблем з вялікім паркам і сажалкамі працавалі Джузэпэ дэ Сака, Карла Спамані і Якуб Габрыэль. У XIX ст. маёнтак Храптовічаў быў важным культурным цэнтрам з вядомай калекцыяй прадметаў мастацтва і знакамітай бібліятэкай. Сюды прыежджалі Адам Міцкевіч, Уладзіслаў Сыракомля, а бібліятэкарам некаторы час працаваў Ян Чачот. Да нашых дзён захаваліся некалькі пабудоваў і рэшткі парку. Сядзіба ўключаная ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь. На выстаўцы прадстаўлены жывапісныя працы, эцюды, акварэльныя

замалёўкі – вынікі трох пленэраў, што прайшлі ў сядзібе «Шчорсы». Мастакі імкнуліся ўзнавіць аблічча ансамбля, яго ваколліцаў і пабудоваў у такім выглядзе, быццам бы іх не закрануў час. Дэманструецца таксама карціна Іаана Томаса ван Кесера «Бяленне палатна пад Харлемам» (1675), што ўпрыгожвала палац да 1914 г. На сёння ў Дзяржаўным музеі выяўленчых мастацтваў імя А.С. Пушкіна ў Маскве захоўваюцца 8 працаў з калекцыі Храптовічаў.

У адкрыцці бралі ўдзел краязнаўца і калекцыянер Дзмітрый Шаўня, мастак-жывапісец, член Беларускага саюза мастакоў, прафесар Аляксандр Ксяндзоў, навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, кандыдат мастацтвазнаўства, Галіна Флікоп-Світа.

23 студзеня ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрытая часовая літаратурна-мастацкая экспазіцыя «Мудрасць вякоў», прысвечаная юбілеям вядомых гуманістаў-асветнікаў беларускай зямлі: Эфрасіні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Францыска Скарыны, Міколы Гусоўскага, Сьмяона Буднага, Васіля Цяпінскага.

На экспазіцыі прадстаўлены ўнікальныя выданне «Докторь Франціскъ Скорина: Его переводы, печатныя изданія и языкъ» П. Уладзімірава (1888), мастацкія працы В. Барабанцава, У. Пасюкевіча, Г. Паплаўскага, Г. Ціхановіча, Э. Агуновіча, А. Цыркунова, Ілюстрацыі Я. Куліка да паэмы «Песня пра зубра» М. Гусоўскага, факсімільныя выданні, навуковыя, літаратурна-адукацыйныя працы даследчыкаў, якія вывучалі жыццё і дзейнасць гуманістаў-асветнікаў.

У мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» 23 студзеня прайшло адкрыццё персанальнай выстаўкі Юрыя Крупянкова «Старонкі памяці. Маё мястэчка». Яна прымеркаваная да Міжнароднага дня памяці ахвяраў Халакосту (27 студзеня). Прадстаўленая серыя карцінаў, што адлюстроўваюць беззваротна страчаны свет яўрэйскіх мястэчак. Мастак узяў для атмасферы зніклага, крыху ідэалізаванага свету, дзе поруч жылі прадстаўнікі розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, дзе культуры перапляталіся між сабою, чым стваралі непаўторны каларыт мястэчка. Можна пабачыць жанравыя карціны, партрэты і пейзажы, на якіх з вялікаю выразнасцю і любоўю

адлюстраваны розныя тыпажы: шавец, кравец, музыка, гандлярка... Шэраг карцінаў прысвечаны тэме Халакосту, якімі аўтар нагадвае глядачу аб трагедыі.

Выстаўка арганізаваная пры падтрымцы Рэлігійнага аб'яднання абшчынаў прагрэсіўнага іўдаізму ў Рэспубліцы Беларусь.

У Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага 24 студзеня адкрылі персанальную выстаўку Аркадзія Сьпіна «Грань». Прадстаўленыя 86 жывапісных і графічных працаў, створаных ад 1978 г. па сённяшні дзень. Адна з унікальнасцяў выстаўкі – працы 30 гадоў не пакідалі кватэры мастака і не выстаўляліся шырокай публіцы. За гэты час аўтар змяніў дзясяткі прафесіяў, але застаўся верным свайму творчым шляху. 15 гадоў творча жыў з хваробаю зроку – глаўкомой, большасць графічных працаў, што выстаўленыя, створаныя летась.

26 студзеня ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбылася прэзентацыя электроннага зборніка кароткай прозы «12». У ім прадстаўлены дэбютныя тэксты дванаццаці ўдзельнікаў Майстэрні крэатыўнага пісьма Віктара Марціновіча і Ксеніі Штэлянковай. Пад час імпрэзы арганізатары пазнаёмілі з Майстэрняй, аўтары чыталі свае тэксты і распавядалі пра сябе.

Сярод аўтараў зборніка Максім Ярмоленка, Ганна Гаўрылькова, Ганна Савіцкая, Ігар Караткоў, Ілайджа Лямперт, Кацярына Максімава, Ліяна Кахановіч ды інш. Суаўтарам зборніка сталася яго дызайнер Вераніка Калдаева.

Дзмітрый Шаўня і аўтар плана Шчорсаў Рубен Атаян

Фота Тамары КУПІРЭВІЧ

Любіць сваё, разумець суседскае

(Закачэнне.
Пачатак на стар. 1)

**Незвычайныя
складнікі
ў звычайным**

Другі фестываль у рамках праекта адбыўся ў літоўскім горадзе Анікшчай. Ён знаходзіцца на поўначы краіны, за 110 км ад Вільні, насельніцтва – прыкладна 11 тыс. чалавек. Гаспадары распавялі багата мясцовых легендаў і паданняў, звязаных з гісторыяй свайго паселішча, паказалі розныя мясціны. Цікава, што некаторыя пісьменнікі і навукоўцы спрабавалі знайсці ў ваколіцах... першую сталіцу Літвы – Варуту. Бо непадалёк тамтэйшай вёскі Шэйміншкелай захаваны курган, які некаторыя лічаць сталіцай вялікага князя, караля Міндоўга. Археологі мяркуюць, што гарадзішча адносіцца да X – XIV стст. Анікшчай жа ўпершыню згадваецца ў 1440 г. Горадам стаў паводле прывілея караля Рэчы Паспалітай у 1792 г., праз тры гады статус населенага пункта быў паніжаны, нанова стаў горадам ажно ў 1938 г. Тады ж атрымаў статус курорта. Які і сёння прыцягвае турыстаў прыродаю, ваколіцамі, музеямі. Усяго ў Анікшчайскім краі аж 76 азёраў і 250 помнікаў культуры.

Міжнародны фестываль «Jungtus» (што адвольна можна перакласці як «сувязі») праходзіць непадалёк

мясцовага цэнтра культуры. Пасля ўрачыстага адкрыцця быў вялікі канцэрт фальклорных і прафесійных калектываў БЕЛЛА, знаёмства з кулінарыяй і рамесніцкімі вырабамі трох краінаў-суседкаў. Варта адзначыць, што беларускія экспазіцыі карысталіся поспехам: хлеб ад Я. Красноўскага, сыр ад Аляксандра Мякені, а «фестывальныя наборы» (крыху хмельнага з пяццю кананкамі па-беларуску) разыходзіліся хутка. Зварную тут жа ў вялікім катле «паляўнічую» кашу з фасолляй, панцаком і тушонкаю з зайца разабралі хвілінаў за дваццаць.

А яшчэ на фестывалі некаторыя пачалі пазнаваць адно аднаго – тыя, хто быў у Латвіі, вядома. Так, побач з намі сваю прадукцыю дэманстравалі Рамунас Даўгялавічус з Анікшчэй, які быў і ў Лудзе. Фермер і зельнік стварыў у сваім горадзе кампанію «Tea Magie». Візітоўкаю называе так званую «Смачную гарбату» – святаяннік, чабор, бузіна, мята, васілёк, клубніцы і ліпа. Сучасныя аматары кавы будуць здзіўленыя, што іх любімы напой можна ра-

біць... з морквы. Карняплоды сушаць, смажаць і перамолаваюць. У напой вялікая колькасць вітаміна А, антыаксіданты дапамагаюць замарудзіць працэс старэння, умацаваць імунітэт, рэгуляваць узровень цукру ў крыві. Здзіўляюць таксама напой з жалудоў, карэння дзьмухаўцоў або цыкоры, і ўся гэтая «кава» надзвычай карысная арганізму. Пасля дажджу я сагрэлася кавой з дзьмухаўца – выдатны смак, скажу вам!

З цікавых фірмаў таксама назаву «Marijos Trobele» (робіць знакаміты яблычны сыр, дзе няма нічога апроч яблыкаў і цукру, якога там мінімум), «Eko Pinus» (вырабляюць розныя рэчы з драўніны ясеня, яблыні, клёна, грушы...). На свяце пабачылі сапраўднага каця пароды літоўскага цяжаравоза, а гаспадар зазначыў, што такіх прыгажунюў у яго 30, што дзяржава падтрымлівае развядзенне айчынай пароды і на кожнага каця плаціць 200 еўра штогод.

*Надзея СУСАВА,
фота аўтара*

Ад рэдакцыі. Такія яны, святыя традыцыйных рэцэптаў і нацыянальных страваў. Кожнае дае нейкія падказкі і для айчынных гаспадароў аграгаспадарстваў, паказвае, як з любоўю і гонарам ставіцца да свайго, разумець і паважаць суседа. А наступны фестываль у рамках праекта «БЕЛЛА Культура» пройдзе сёлета ў канцы вясны ў Краславе, што ў Латвіі.

У 2020 годзе спаўняецца

(Падаецца ў зваротна-храналагічным парадку)

Дабравольскі Іван Вікенцьевіч (1780 – 1790-я, Магілёўшчына – 1851), музыкант, дырыжор, кампазітар, фалькларыст, педагог і музычны дзеяч – 240 гадоў з дня нараджэння.

Дамель Ян (1780 – 1840), жывапісец, рысавальшчык, які пакінуў значны след у мастацтвах Беларусі і Літвы, – 240 гадоў з дня нараджэння.

Баршчэўскі Ян (1790 ці 1794, 1796 ці 1799, Расонскі р-н – 1851), пісьменнік, фалькларыст, выдавец, адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры – 230 гадоў з дня нараджэння.

Кулакоўскі Ігнат Рыгоравіч (1800, Пружанскі р-н – 1870), грамадскі і культурна-асветніцкі дзеяч, педагог – 220 гадоў з дня нараджэння.

Барычэўскі (Барычэўскі-Тарнава) Іван Пятровіч (1810, Мінская губ. – 1887), гісторык, археограф, фалькларыст, этнограф, які ўдзельнічаў у зборы матэрыялаў і падрыхтоўцы выданняў Археаграфічнай камісіі, – 210 гадоў з дня нараджэння.

Бяляеў Іван Дзмітрыевіч (1810 – 1873), першы расійскі гісторык, які даў этнаграфічнае апісанне беларусаў і назваў іх крывічамі, славянафіл – 210 гадоў з дня нараджэння.

Кукевіч Канстанцін Фадзеевіч (1810, Вільня – 1842), жывапісец, графік, аўтар жанравых кампазіцыяў, якія сталі каштоўнымі гістарычнымі выяўленчымі крыніцамі, – 210 гадоў з дня нараджэння.

Гродзенская губернская друкарня (1820 – 1915) – 200 гадоў з пачатку існавання пры Гродзенскім губернскаму праўленні.

Завіша Ян Казімір (Іван Фадзеевіч; 1820 ці 1852, Уздзенскі р-н – 1887), археолаг, пачынальнік даследавання каменнага веку на тэрыторыі Беларусі – 200 гадоў з дня нараджэння.

Аскерка Аляксандр Уладзіслававіч (1830, Хойніцкі р-н – 1911), грамадскі дзеяч, удзельнік паўстання 1863 – 1864 гг. – 190 гадоў з дня нараджэння.

Берман Іван Андрэевіч (1830-я – 1893), этнограф, краязнаўца, фалькларыст, член Рускага геаграфічнага таварыства – 190 гадоў з дня нараджэння.

Вярыга Эдмунд Іванавіч (каля 1840 – 1902), адзін з кіраўнікоў паўстання 1863 – 1864 гг. у Беларусі, Польшчы і Літве – 180 гадоў з дня нараджэння.

Мінейка Зыгмунт (Мінейка-Газдава Сігізмунд Станіслававіч; 1840, Ашмянскі р-н – 1925), беларускі, польскі і грэчаскі грамадскі дзеяч, адзін з кіраўнікоў паўстання 1863 – 1864 гг. у Ашмянскім павеце, гісторык, археолаг, публіцыст, інжынер-будаўнік, першы прадстаўнік Беларусі на І Алімпійскіх гульнях (1896), ганаровы грамадзянін Грэцыі – 180 гадоў з дня нараджэння.

Тэатр Дуніна-Марцінкевіча (1840 – 1850-я), першы беларускі нацыянальны тэатр сучаснага тыпу, які пакінуў прыкметны след у гісторыі беларускага сцэнічнага мастацтва, садзейнічаў яго станаўленню і развіццю, – 180 гадоў з часу стварэння.

Камбураў Пётр Георгіевіч (1860 – пасля 1917), аркітэктар, па праектах якога пабудаваны шэраг аб'ектаў у Магілёве і Магілёўскай губерні – 160 гадоў з дня нараджэння.

Іаан (свецк. Вячорка Іван Марцінавіч; 1890, Глускі р-н – 1933), рэлігійны дзеяч, святы Беларускай Праваслаўнай Царквы – 130 гадоў з дня нараджэння.

Ляжневіч Аляксандр Францавіч; 1890, Смалонскі р-н – 1937), дзеяч тэатральнага мастацтва, тэатразнаўца, драматург, дзеяч культуры – 130 гадоў з дня нараджэння.

Мятла Пётр Васільевіч (1890, Мёрскі р-н – 1936), дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, публіцыст, педагог – 130 гадоў з дня нараджэння.

Гродзенская епархія Беларускай Праваслаўнай Царквы (1900), адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка праваслаўнай царквы ў Беларусі – 120 гадоў з часу ўтварэння (адноўлена ў 1992 г.).

Крошнер Міхаіл Яўхімавіч (Яфімавіч; 1900 – 1942), кампазітар, аўтар першага нацыянальнага балета «Салавей», заслужаны артыст Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

Мінскі касцёл святых Сымона і Алены (Чырвоны касцёл; 1910) – 110 гадоў з часу пабудовы.

(Пачатак у №№ 1, 2 і 3. Закачэнне будзе)

Касцёл Святой Тройцы (1768) на фота 1962 г., праз паўгода ён будзе разбураны. Фота Пятра Раловіча

Школьнае краязнаўства

Манаграма Акушкаў з Канстанцінавага Двара

(Заканчэнне. Пачатак у № 3)

Казімір Акушка (1832 – 1895) планаваў пабудаваць у сваім маёнтку электрастанцыю і млын на рацэ Маргва. Для электрастанцыі была ўжо нават закупленая дынама-машына. Узвалі стаў на рацэ. Аднак у той час, зразумела, геадэзічных вышкаў ніхто не рабіў. Вада разлілася далёка і шырока! Падтапіла сенажаці і палеткі жыхароў вёскі Квачы. Квачоўцы судзіліся з панам. Давалася Казіміру Акушку саступіць ды і разабраць стаў.

Акушкі ўзвалі ўсю інфраструктуру, што была неабходная для нармальнай жыццяздзейнасці маёнтка. Да сёння захаваўся свіран у стылі класіцызму побач з палацам. Цяпер там піларама ААТ «Канстанцінаў Двор». Выкарыстоўваюцца і іншыя гаспадарчыя пабудовы колішняга маёнтка для патрэбаў сельгаспрадпрыемства. Стайна была драўляная – не захавалася, распягалі на бяровенні, засталася ў зямлі каменні ад падмуркаў. Не захаваліся і дом эканомы, кухня, лядоўня...

«Раней было вельмі прыгожа, – апавядаў П. Раловіч пра парк, – такіх палянаў, з квеценню стакротак, налічвалася шмат. Праз іх праходзілі сцяжынкі для шпацыраў. І парк быў разы ў тры большы. Шторыз і цяпер на пустэчах, дзе ён некалі ляжаў, можна знайсці велізарныя пні ад спілаваных клёнаў і ліпаў. Яшчэ і сёння можна прасачыць абрысы колішніх прысадаў. “Парк быў

вельмі пекны”, адзначае “Слоўнік Геаграфічны...”».

Зразумела, даўняга хараства цяпер няма. Вакол – густы масасёў з ліпы і клёну, які паступова высякаюць работнікі акцыянернага таварыства. Уздоўж дарогі, што вядзе на Навасёлкі, – тры сажалкі. Іх атачаюць вялізныя срэбныя таполі. У сажалках Акушкі гадавалі розную рыбу. Тутэйшыя жыхары сьвярджаюць, што дно сажалак, каб пазбегнуць заглаўвання, высланае сасновымі дошкамі.

Значным элементам парку была рака Маргва са звілістым рэчышчам, глыбокай і рыбная. Яна працякала на дзясяткаў метраў бліжэй да палаца, дзе насупраць яго праз раку быў вантавы мост у зарэчную частку парку. Ванты былі зробленыя з тоўстых вярвак. За мостам, крыху ўбок, праваруч была альтанка, у якой зазвычай збіраліся кабеты, леваруч – альтанка для мужчынаў.

Рэчышча Маргвы ў пасляваенны час спрацілі экскаватарам, у выніку яна аддалася ад палаца, змялела.

Якая панская сядзіба без свайго падання! Яшчэ і цяпер, на паўдарозе ад палаца да свірна, можна знайсці пень ад некалі вялізнай «зязюлінай ліпы». Кажуць, малады пан Акушка дамагаўся адной вельмі прыгожай служанкі. Яна не адказвала ўзаемнасцю, тым больш, была замужам і не здраджвала свайму каханаму. Каб убраць перашкоду, пан Акушка адправіў мужа ў царскае войска, на 25 гадоў у рэкруты. Аднак дамаганні пана зноў не далі плёну. Тады ён пагнаў сваіх работнікаў і

загадаў мужчынам непадатлівую кабету ўсцягнуць на вялізную ліпу ды прывязаць. На загад пана яна мушла куваць зязюляй. Потым узяў стрэльбу, расчыніў вакно палаца і пачаў страляць у «зязюлю». Адзін са стрэлаў стаўся трапным. Жанчына загінула... З таго часу і пачало дрэва звацца «зязюлінай ліпай». Яе з-за спаракхеласці спілавалі ўжо даўнавата. Наколькі гісторыя праўдзівая, ніхто не ведае.

У 1939 годзе, перад прыходам Савецкай улады, Акушкаў у Канстанцінавым Двары ўжо не было. Уладальнікам быў яўрэй па прозвішчы Меер, калі не памыляецца Пётр Станіслававіч. Апошні ўласнік жывуць у Ізраілі. Гадоў пятнаццаць таму прыязджала ў Канстанцінава сама колішняя гаспадыня з сынам і нявесткай.

П. Раловіч успамінаў: «У часы Вялікай Айчыннай вайны ў Канстанцінавым Двары кватараваў нямецкі гарнізон. Ён ахоўваў чыгуначны мост праз Маргву. Потым для ўзмацнення гарнізону дадалі і паліцыянтаў. Рабіць напады на мост партызаны не надта рызыкавалі – там былі бункер і моцная ахова. Палацу, аднак, даставалася. Яшчэ і сёння на ацалелай частцы будынка на сценах бачныя сляды, што пакінулі кулі і асколкі гранатаў. У падвале свірна, які побач з палацам, знаходзілася нямецкая турма. Былі там і арыштантаў. Немцы колькіх расстралялі! Пахаваныя яны ў парку. Пад канец вайны, калі партызаны сталі значна мацнейшыя,

атраді імя П.К. Панамарэнкі немцаў адсюль нарэшце выбіў.

Пасля вайны мясцовыя жыхары пачалі разбіраць палац на цэглу для комінаў і печы, на піламатэрыялы. Народ тады жыў бедна.

У выніку аўтары працы пазнаёміліся з найбагацейшай спадчынай роднай мясцовасці: гісторыяй з’яўлення самай старажытнай вёскі нашага краю, яе трагічным і гераічным лёсам, роляй роду Акушкаў у жыцці Канстанцінавага Двара, духоўнай святыннай – касцёлам Святой Тройцы і ў імя Іасафата Кунцэвіча. Яны даведаліся, як цяжка жылі і працавалі нашыя продкі ў мінулыя стагоддзі, як змагаліся за волю. Узбагацілі свае веды легендамі і паданнямі роднага краю. Сустрэліся з мясцовымі жыхарамі, сабралі значную колькасць гістарычных дакументаў і матэрыялаў для стварэння школьнага музея. Увогуле, багатая гістарычная спадчына роднага краю станоўча ўплывае на менталітэт мясцовых жыхароў.

– Сабраны матэрыял мы выкарыстоўваем на занятках краязнаўчага гуртка, – кажа Лілія Ануфрыеўна, – на ўроках і факультатывах па гісторыі, на пазакласных выхаваўчых мерапрыемствах. Працу мы працягваем, папаўняем новымі матэрыяламі летапіс родных вёсак і школы.

Алена СТАХОЎСКАЯ,
дырэктар Карабоўскай дзіцячага сада –
сярэдняй школы Глыбоцкага раёна –
імя Р.І. Мацяюна

Свіран, сучасны стан. Фота Уладзіміра Скрабатуна

Гаспадарчая пабудова

Нечакана знойдзенае

Археалагічнымі раскопкі 1987 і 1988 гг. па трасе станцыі метро «Няміга», 2004 і 2005 гг. паблізу рэчышчаў Нямігі і Свіслачы на схіле ўзгорка былога Верхняга горада здабыты шэраг прадметаў сярэднявечча. Сярод іх трапіліся шлакі, якія заклалі аснову ў высвятленні ранняй гісторыі горада.

Шлак – прадукт завяршэння выплаўкі ў горне (печы) крычнага жалеза з балотнай руды, разнавіднасці бурога жалезняку (ліманіта). У працэсе плаўкі шлакавыя адходы (пустая парода) выдаліліся самацёкам у невялікія яміны ў грунце і пры застыванні набывалі адпаведную выпукла-ўвагнутую форму дыяметрам да 20 – 22 см. Знойдзеныя ў культурных адкладах сярэднявечнага Менска шлакі не выкарыстоўваліся ў якасці брукоўкі ці будаўнічага матэрыялу. Яны – пабочны прадукт завяршэння выплаўкі крычнага жалеза, рыхлага кома размягчанага губчатага жалеза ў сумесі з шлакамі. Слова «крыца» паходзіць ад старажытнарускага «крч» – так называлі кавалі.

Арзал месцазнаходжання і значная колькасць шлакаў на тэрыторыі сярэднявечнага Менска засведчае працэс выплаўкі жалеза з балотнай руды.

Як высветлілася, раскоп 1987 г., закладзены па трасе станцыі метро «Няміга», прыпадаў на цэнтральную частку познесярэднявечнага Ніжняга (Нізкага) рынку. Тут было нечаканым выяўленне 64-х шлакаў, найбольшая частка якіх,

49 экзэмпляраў, знаходзілася на глыбіні 4,4 м, перадапошнім пласце над мацерыком (мацярк – паверхня грунту да засялення). На гэтай глыбіні культурныя адклады датаваныя развалам печы XII ст. і фрагментам амфары каля яе, посуду з вузкім горлам і дзвюма ручкамі. У амфарах захоўвалі і перавозілі вадкасці і сыпучыя рэчывы. З X па XII ст. амфары па гандлёвых шляхах трапілі ў сярэднявечную Беларусь з грэчаскіх гарадоў Прычарнамор'я. 2 экзэмпляры шлакаў знойдзеныя фактычна ў апошнім пласце над мацерыком.

Раскоп 1988 г. прыйшоўся на частку прырынкавай тэрыторыі старажытнага Менска, дзе быў нечакана адкрыты цагляна-каменны падмурак дома сям'і Глябовічаў, пра які маюцца дакументальныя сведчанні за 1656 г. Па просьбе археолага ён не быў разбураны метрабудаўцамі, а

закансерваваны засыпаным грунтам. Падмурак размяшчаецца за сцяной увахода ў станцыю метро «Няміга», ад дома фізкультуры «Працоўныя рэзервы» (гл. «Падмурак дома Глябовічаў», акварэль, мастак А. Зарх). Архітэктары станцыі метро «Няміга» выкарысталі элемент аркавых нішаў падмурка дома Глябовічаў у аздабленні сценаў падземнага пешаходнага пераходу пад вуліцай Няміга.

У раскопе выяўлены 71 шлак. Ён залягаў з глыбіняў 4 – 6,5 м, да мацерыковай паверхні. На тэрыторыі дома Глябовічаў месцапалажэнні шлакаў адрозніваліся. У сярэдзіне пабудовы ў культурных адкладах была выяўленая сёмай частка ад усёй колькасці шлакаў. Найбольш экзэмпляраў знойдзена па абодва бакі падмурка на глыбінях 4 – 5 м, і яны трапілі ў гэтыя пласты з ніжніх, з прыдоннай часткі выкапанай траншэі.

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Падмуркі дома Глябовічаў на акварэлі А. Зарха (унізе) і архітэктурныя фантазіі на гэтую тэму ў афармленні станцыі метро «Няміга»

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Месца, дзе Няміга выходзіць у Свіслач (над светлымі літамі)

Час закладкі азначанага будынка пацвярджаецца прадметамі XVI – XVII стст. Размеркаванне шлакаў у культурных адкладах засведчае, што яны трапілі ў грунт нават раней позняга сярэднявечча.

Раскопкі 1987 і 1988 гг. не сталі асновай для падрабязнага аналізу прычынаў месцазнаходжання ў культурным пласце горада шлакаў з прычыны даволі рэдкага для археалогіі выпадку выяўлення такога роду знаходак на гарадской тэрыторыі.

У 1989 г. аўтар не атрымаў дазвол на археалагічныя раскопкі каля схілу ўзвышша будучага Верхняга горада, на нізіннай частцы правабярэжжа Нямігі, дзе павінны былі працягвацца метрабудаўцамі земляныя работы па трасе станцыі метро «Няміга». Давялося візуальна фіксаваць стратыграфію культурных адкладаў. У ніжніх сляях была выяўленая кераміка XII – XIII стст., і яшчэ ніжэй у надмацерыковым слаі чорнага колеру, насычанага дамешкамі сажы, знаходзілася шмат шлакавых канкрэцыяў. Шлакі маглі трапіць на правабярэжную нізінную частку долу Нямігі з іншага месца.

Склад і характар прадметаў у археалагічных раскопках 2004 і 2005 гг. сведчыць, што тэрыторыя на схіле будучага Верхняга горада пры нізіне Нямігі і Свіслачы актыўна асвойвалася з XI ст.

У археалагічным раскопе 2004 г. на скрыжаванні вуліцы Кірылы і Мяфодзія з вуліцай Зыбіцкай шлакі налічваліся адзінкамі ад узроўню дзённай паверхні і да глыбіні 2,5 – 3 м, здабыта ўсяго 5 экзэмпляраў. 14 шлакаў знойдзена на глыбіні 3,2 м. Ніжэй гэтага слоя да глыбіні 3,8 м шлакі трапляюцца некалькімі адзінкамі, але два перадамацерыковыя пласты ўтрымлівалі ўжо 44 экзэмпляры. Усяго выяўлена 77 шлакаў. Разам з тым, у культурных адкладах знойдзена 349 экзэмпляраў венцаў XI – XIII стст., 41 з якіх датуецца XI ст. Найбольшая частка такой ке-

рамікі выяўленая на глыбінях 3,5 – 4 м.

Археалагічнымі даследаваннямі 2005 г. у двары па вуліцы Кірылы і Мяфодзія на ўзвышшы Верхняга горада, паміж нізінамі Нямігі і Свіслачы і непадалёк познесярэднявечнай вуліцы Зыбіцкай і вуліцы Няміга, выяўлены розныя па часе прадметы і шлакі, якія часам знаходзіліся ў пластах на адным і тым жа ўзроўні.

У чорным слаі на глыбіні 2,8 м ніжэй за будаўнічую праслойку, што сфармавалася ў XVI – XVII стст., знойдзеныя венца гаршка XIII ст., значная колькасць прадметаў XVI – XVII стст. і адна крыца шлаку. На глыбіні 4 м у сухім пласце адзін шлак разам з двума венцамі XII – XIII стст., а таксама зялёнапаліванай рамка станцыі метро «Няміга» – XVII стст. і гаршковай кафляй XV ст. Ніжнія слаі да ўзроўню мацерыковай паверхні таксама былі з прадметамі XVI – XVII стст. У раскопе выяўленыя фрагменты 91 венца XII – XIII стст., з якіх 64 у двух перадапошніх пластах на глыбіні 3,8 – 4 м. Прадметы розных стагоддзяў у ніжніх пластах на дадзенай тэрыторыі староннім грунтам разам з фрагментамі рэчаў пацвярджае змяшанасць грунтаў розных гістарычных перыядаў.

У выніку археалагічных раскопак 1987, 1988, 1988, 2004 і 2005 гг. агульнай плошчай 617 м² знойдзена 486 шлакаў у культурных адкладах XI – XVI стст. Арзал і глыбіня месцазнаходжання, неаднолькавая колькасць шлакаў на рознааддаленых тэрыторыях указвае на наяўнасць рамесніцкай дзейнасці, звязанай з выплаўкай металу цягам некалькіх стагоддзяў. З якіх прычынаў менавіта гэты від адыходаў металургіі трапіў на тэрыторыю Менска? Ці магчыма выплаўка жалеза на якім-небудзь месцы вялікага па плошчы пасялення? Пра ўсё гэта распавядзем у наступным артыкуле.

Пятро РУСАЎ,
археолог

**Першая публікацыя
цыкла – у № 3**

Імя як помнік

У пошуках Вытокаў чароўнай ракі

Мяне заўсёды цікавіла, адкуль пайшла назва нашай калінкавіцкай гарадской рэчкі, дзе яе вытокаў? Займаючыся вывучэннем гісторыі назвы, я вырашыў пабываць у мясцінах, адкуль яна пачынае цячы.

Скарыстаўшыся здымкамі спадарожніка (Гугл «Планета Зямля») і картамі (сучаснымі і 1920 – 1980-х гадоў), прыйшоў да высновы, што раней рэчка сілкахавалася з балотаў наваколля сучаснай вёскі Ладжын ці, як першапачаткова ў 1920-я гады яна атрымала назву, Новыя Калінкавічы. Але меліярацы зрабіла сваю справу! Таму ў пошуках вытокаў давялося прайсці па некалькіх меліярацыйных каналах, дзе раней была забалочаная глеба, і ўсё ж знайсці сапраўднае, галоўнае русла ракі. Адрознае ж агаварыў: вытокаў сілкахавання ў ракі некалькі.

Першапачаткова глядзячы на агульную карціну сучасных каналаў, я меркаваў, што русла будзе ісці з усходу на захад, амаль так, як цячэ рака на большасці свайго адрэзку.

Пры аглядзе месца было відавочна, што вады ва ўсходніх каналах улетку зусім няма, амаль ніяка, руслы сухія. Паўднёвы канал пры злучэнні з асноўным руслам не мнагаводны, але прайшоўшы на поўдзень, уверх па цячэнні, заўважыў, што вады ў канале становіцца нашмат болей. А далей, непадалёк засланкі шпіза, знайшлося месца, адкуль жывым струменьчыкам цякла вада, што бярэ свой пачатак дзесці ў зарасчак чароты, выходзячы з пад зямлі.

Калісьці, як сведчыць аэрафотаздымак 1940-х, усходніх і паўднёвых каналаў, у адрозненне ад паўночных, уваголе не было. Дарэчы, гэты самы аэрафотаздымак, зроблены немцамі ў 1944 годзе, і карта Генштаба 1975 года яскрава сведчаць, што асноўныя патакі вады ідуць з поўначы. Першы выцякае з балотца бліз чыгункі, на ўсходне-паўночным ускрайку вёскі Ладжын. Цяпер балота парасло вялікім лесам (але поўнасна захавала свае колішнія контуры), ад якога з поўначы на поўдзень пракладзены меліярацыйны канал працягласцю 1 км. Другі патак ідзе паміж вёскаў Ладжын і Ладжынскімі дачамі. Па аэрафотаздымку тут праглядаецца зроблены яшчэ ў тыя часы меліярацыйны канал (сёння мае даўжыню 1,2 км). Вось па ім я і прайшоў да самай чыгункі, каля якой канал разыходзіўся ў трох напрамках – поўнач, захад, усход. Заходні і ўсходні каналы даўжынёй па

900 і 300 метраў адпаведна, глыбінёй каля 3-х метраў, у іх шмат вады.

Што да самога канала – ён пралягае далей ад чыгункі на поўнач у глыб лесу крыху болей за 1 км, мае шырыню метраў з 5 і глыбіню прыкладна 3 метры, яго перасякае адзін аўтамабільны жалезабетонны мост. І самае цікавае – канал заканчваецца ў глыбіні лесу жалезабетонным прысыпаным зямлёй калодцам, у які збоку ўрэзаная труба дыяметрам прыкладна 40 см. Адкуль ідзе гэтая труба і для чаго прызначаны калодзец – высветліць на мясцовасці не ўдалося.

Увесну, калі сыходзіць снег, усе гэтыя каналы збіраюць талую ваду з наваколля, фармуючы водны патак. Але сама рака ў асноўным сілкуецца з прыгаданых вышэй каналаў, забалочанага абапал чыгункі лесу і паўднёвага ручая. У гэтых вытоках шмат вады, што і паказвае даследаванне мясцовасці.

Але цяпер вернемся да гісторыі. Апошнім часам мы шмат гаворым аб Годзе малой радзімы, шмат робім. Але часцей мы больш ведаем аб чужых землях, чым пра сваю.

Для мяне малая радзіма – Калінкавічы. З аднаго боку, гэта сучасны населены пункт, а з другога – паселішча з багатай, нават тысячагадовай, гісторыяй. Аб чым сведчаць артэфакты, знойдзеныя ў 1950 – 1970-х гадах каля ракі, дзе некалі існавала гарадзішча, у заходняй частцы Калінкавічаў. Тут былі знойдзены рэчы, што адносяцца да эпохі неаліту і бронзавага веку культуры шнуровай керамікі.

Але як мала гараджанаў ведае аб гэтым!

Гісторыя многіх гарадоў пачыналася з рэк, якія ахоўвалі паселішча, служылі транспартнымі артэрыямі і сілкахавалі.

А што ж нашая рака, што працякае з усходу на захад праз цэнтр горада? Што мы ведаем пра яе? Амаль нічога. Нават назвы няма. Безыменная рэчка, ці горш за тое – «Пераплойка». Гучыць, як плавук у сваю гісторыю, у сваё мінулае.

Спадзяюся, што, разгледзеўшы пэўныя старыя дакументы і вярнуўшы нашай рэчцы страчаную назву, мы ўсе знойдзем для сябе няхай маленькую, але падставу гарнарыцка свайёй спадчынай.

Сваймі горадам. Сваёй малой радзімай.

Некалі ў кнізе «Памяць. Калінкавіцкі раён» прачытаў выпіску з дакумента 1560 года пад назвай «Абмежаванне каралеўскіх сёлаў Мазырскага павета, здзейсненае панами Валовічам і Нарушэвічам» і спрабаваў устанавіць на сучаснай карце, дзе праходзіла мяжа сёлаў Гулевічы і Калінкавічы. Мне сустрэлася цікавая назва гідроніма – Каўня, дакладней, брод Каўні. У мяркуемым месцы ўказваецца русла ракі, што выцякае з нашага горада і праз некалькі кіламетраў упадае ў раку Ненац.

Першапачаткова маючы гіпотэзу, што Каўнёй з'яўляецца рака, што працякае праз наш горад, а дакладней – сучасны меліярацыйны канал Н1 «Непеч», я задаўся мэтай знайсці абгрунтаванне здагадкаў.

Першае пацвярджэнне знаходзіцца ў Літоўскім дзяржаўным гістарычным архіве. Дакумент пад назвай «Інвентар Багрымавіцкага староства Мазырскага павета 1776 года» разам з апісаннем Багрымавіцкага і Калінкавіцкага фальваркаў з суседнімі сёламі Каленкавічы, Гулевічы і Бабровічы апісвае гаспадарчыя пабудовы, млыны і кузні. Таксама ў ім укаваны назвы тагачасных палеткаў, лугоў, азёраў і рэк.

Дык вось, у апісанні Калінкавіцкага млына ўказваецца, што ён [млын] знаходзіўся «на рацэ Каўні (Kawni), да якога ідуць ад сялянскіх гумнаў той жа дарогай праз насыпную грэблю крокаў 30 да моста, ці спусту (плаціны) і млына. На спусце, які мае ў сабе 8 крокаў, ёсць тры зыстайкі для выпуску вясновай часам лішняй вады. Непадалёк ад таго месца, з правага боку, млын на адно кола».

Дзе знаходзілася грэбля і насыпная дарога, вядома і сёння – гэта вуліца Савецкая ў раёне аўтамабільнага моста. Атрымаецца, што млын на Каўні знаходзіўся амаль у цэнтры сучасных Калінкавічаў. А рака Каўня і цяпер цячэ праз горад.

Як бачым, ад першага ўпамінавання назвы ракі ў XVI стагоддзі гідронім праз 216 гадоў зноўку трапіў у крывіцах, датаваных XVIII стагоддзем.

Наступнае ўпамінае аб Каўні сустрэлася праз 152 гады ў дакументах, што захоўваюцца ў Мазырскім архіве. У «Запіске к схематическому плану гор. Калінковичи Мозырского округа» за 1928 год у частцы, датычнай эксплуатацыі зямлі ў межах праекта, паказана, што «рекою Кавнею протяжённостью 5 км занято 1,5 гектара городской земли». У гэтым жа дакуменце Камісіяй па вызначэнні знешняй мяжы горада Калінкавічы ў першапачатковых мерапрыемствах вызначаны:

«п. 2. *Осушка заболоченных площадей с предварительной нивелировкой старых заплывших каналов и реки Кауни и устройство пруда для нужд города при реке Кауни.*

п. 8. *Отсутствие в гор. здоровой питьевой воды ставит первоочередным вопрос*

З тых часоў мінула шмат гадоў, і па нейкіх прычынах назва паступова знікла з ужытку.

У 2016 годзе ў размове з калінкавіцкім паэтам Сяргеем Шаўчэнкам (1940 г.н.) пра пасляваеннае жыццё ў горадзе я пачуў ужо знаёмую мне назву – Каўня, рэчка, на якую хадзіла тагачасная моладзь купацца.

Праз год у размове з жыхаркай Калінкавічаў Ганнай Паслоўскай я зноўку пачуў гэтую назву. Ганна Аляксееўна расказала, што на Каўні дзеці ў 1940-х ірвалі бабунік і трысці. І мне было вельмі прыемна, што ёсць гараджане, якія ведаюць і памятаюць спрадвечнае імя нашай рэчкі.

Прыемна было ўбачыць назву «Каўня» і ў «Вялікім гістарычным атласе Беларусі» (том 1), дзе ўказваецца, што назва мае старадаўняе індэірацкае паходжанне.

Абагульненых фактаў, мяркую, будзе дастаткова для доказу гіпотэзы, агучанай раней. Дастаткова доказаў, каб прызнаць факт, што ў нашай рэчкі здаўна было і ёсць сваё гістарычнае імя. Аніяка не Пераплойка, не Калінкоўка, не Закаванка, не Непеч, а самая што ні на ёсць старажытная, векапомная Каўня.

Што тычыцца паходжанна назвы, «Полный церковно-славянский словарь Дьяченко 1900 года» (стар. 1004) і «Толковый словарь живого Великорусского языка В.И. Даля» (1881 год, стар. 71) маюць тлумачэнне аднаго бадай ужо зніклага слова – «Каўнік».

У слоўніку У. Даля «КАВНИК = колдун, чернокнижник».

У слоўніку Г. Дзвяханкі «КАВНИК м. ряз. колдун, знахар, шпентун, ворожея».

Таму я мяркую, што ў старажытныя часы той самы Каўнік жыў недзе непадалёк і, у той жа час, захоўвала сваю гістарычную назву. Дарэчы, у гэты час назва ракі ўпамінаецца ва «Умове, заключанай паміж Калінкавіцкім Горсаветам у асобе Загадчыка Камунальнай часткі Новікава М.К. з аднаго боку і прадстаўніка ад Насеннага Таварыства «Пчала» Загадчыка праўлення Пятрушэнка Е.А. і Сябра праўлення і Сакратар Супруновіч Л.М. з другога боку», дзе гаворыцца, што «Калінкавіцкі Горсавет здае Таварыству «Пчала» ў арэнду карыстанне на дзесці гадоў пачынаючы з 1 кастрычніка 1928 года па 1 кастрычніка 1938 году плошчу зямлі знаходзячуся ў граніцах м-та Калінкавічы па вуліцах Першамайскай і Камсамольскай; з поўначна-заходняй староны – вуліца Першамайская, з паўднёвай – агароджа ус. РВК і вул. Савецкая, таксама сядзібы Сцекала, Каплана, Ю. Голера і іншых ір. Каўня, з захаду сенажай карыстання в. Калінкавічы да насыпу і грэблі...»

А між тым, я спадзяюся, што некалі мы ўсе пабачым на мосце праз раку знак з імя чароўнай назвай – «Каўня».

Сяргей МАЛАШЧАНКА, навуковы супрацоўнік Калінкавіцкага краязнаўчага музея

Ад рэдакцыі. Праца, якую зрабіў Сяргей Малашчанка на аднаўленні назвы гідроніма, заслугоўвае ўвагі не толькі з боку мясцовага кіраўніцтва. Яна служыць прыкладам для краязнаўцаў у пошуках свайёй нацыянальнай адметнасці, для патрыятычнай скіраванасці будучых пакаленняў нашай краіны.

Арсень Аляшкевіч недзе ў канцы дзевятнацатага стагоддзя, пераехаўшы з Польшчы ў Беларусь, купіў сабе вялікі зямельны надзел у радкаўскага пана, які збіраўся ўцякаць за мяжу, і моцна стаў на ногі. Быў ён дужы і цягавіты, ніякай працы не баяўся, мог зрабіць і хату, і хлёў, і печ. Сам і араў, і селяў, і жаў. Гаспадарку трымаў вялікую: пяць коней, шостая кабылка Ласка, пяць кароваў з цяляткамі, курэй, гусей, індыкоў, авечак і г.д. І дзяцей было пяцёра. А зямлі было столькі, што даводзілася за грошы наймаць работнікаў, каб нарыхтаваць сена для жывёлы, змаляць хлябы. Працавалі ўсе родныя, хто жыў у адной хаце. Затое нічога не куплялі, бо ўся ежа была сваёй, натуральнай і здаровай. Падымаліся яго дзеці, жаніліся сыны, выходзілі за муж дочки, будаваліся ім хаты, з'яўляліся ўнукі, і жыццё йшло ў добрым русле. Старэйшы сын Ігнат, які жыў у Польшчы, па просьбе родных пераехаў у вёску да іх, купіўшы вялікі зямельны надзел побач з бацькамі.

Ласка

У хатах, скляпах, хлявах, пунях, скрынях былі запасы і ежы, і адзення. Ладзілі і святы ў той дружнай сям'і. Умелі не толькі добра працаваць, але мелі такія прыгожыя галасы, што спявалі, як артысты. І любілі пад гармонік вясёлую полечку танчыць. Узімку, калі не было працы на зямлі, жанчыны пралі, ткалі і шылі адзенне для сям'і, а мужчыны шылі абутак, ладзілі зброю і рабілі хамуты для коней, шылі кашукі. А яшчэ яны любілі чытаць кніжкі ці газеты, бо ў тым разумным родзе Аляшкевічаў усе былі граматыяны.

Але пачалася калектывізацыя, і ў хату да Арсеня і яго дзяцей прыйшлі бальшавікі. Усю жывёнаць з хлявоў забралі ў калгас. Сыны і дзве дачкі Арсеня былі вымушаны ўступіць у камуну, аддаць свойскую жывёлу, а адна дачка, Зося, з мужам заўпарціліся, не захацелі ўступаць у камуну. За гэта іх раскулачылі

і выселілі ў Сібір. Адабралі жывёлу, а хату і хлявы аддалі калгаснай камсамолцы Аляксандры, якая была бедная, але вельмі актыўная, і дапамагала праўленцам калгасным выяўляць і раскулачваць багатых сялянаў. Вось за гэта і атрымала дармавую хаціну тая актывістка. Не спужалася ні слезаў, ні гора чужога.

Сам Арсень вельмі не хацеў уступаць у калгас, не хацеў аддаваць сваю жывёлу ў калектывныя загоны, але ўсё было адабрана, а ад выселення ў Сібір Арсеня і яго жонку Настулю выратаваў узрост: па семдзеці пяць гадоў было ім. Адабралі ўсё, што было нажытае непасильнай працай, агалілі і хлявы, і скрыні, і скляпы, а людзей пакінулі ні з чым. Яны змірыліся, сцярпелі, а на чым плакалі ад адчаю. Шкадавалі дачку, зяця і ўнучку, якія апынуліся ў Сібіры, бо не ведалі, жывыя ці не, шкадавалі сваіх коней, кароваў, птушак,

якія стаялі ў халодных калгасных кашарах галодныя і без належнага дагляду.

Арсень з усіх сваіх жывёлаў найбольш шкадаваў кабылку Ласку. Яна была вельмі пакладзістая, паслухмяная і неўзабаве павінна была нарадзіць малое жарабятка. Нягледзячы на тое, на ёй працавалі кожны дзень. Ад непасильнай працы і голаду яна хутка схуднела і захварэла. Гледзячы на яе пакуты, Арсень плакаў і пакутаваў сам. І пачаў кожную ноч наведвацца ў калгасную стайню, каб употай накармаць і напаіць сваю гаротную Ласку. Начныя вяртаўнікі пускалі, а калгаснаму начальству не дакладвалі аб тым.

Прыйшоў час, і Ласка нарадзіла жарабятка. Роды прыняў сам Арсень, напайў кабылку цёплай вадзіччай, накрыў яе коўдрай. А потым па начах зноў і зноў хадзіў да сваёй Ласкі, каб накармаць яе. Кабылцы не далі падушэц, паздаравец, а адразу запраглі ў плуг. Ад непасильнай працы яна цяжка захварэла і моцна пакутавала. Пакутаваў і Арсень. Як

мог лячыць сваю Ласку, але нічога не дапамагала. І аднойчы ўначы знайшоў сваю кабылку мёртвай. Хапіўшыся рукою за сэрца, ён упаў побач сваёй Ласкі...

Зранку знайшлі ў стайні памерлую Ласку, а побач – ляжаў нежывы Арсень. Так трагічна закончылася гэтая гісторыя.

Зямлю, гаспадаром якой быў мой прадзед Арсень Аляшкевіч і яго дзеці, яшчэ доўга ў маёй вёсцы называлі «Арсенеўшчына». На гэтай жа зямлі мой тата Віктар пабудоваў хату. На гэтай жа зямлі пабудавала хату яго суседка. А праз шмат гадоў, калі тую суседку забраў сын да сябе ў Расію, я, праўнучка Арсеня, купіла ў яе хату. І цяпер хаджу па тых сцяжках, па якіх хадзілі мае прадзед Арсень, дзед Ігнат і тата Віктар. І мае дзеці з унучкамі таксама ходзяць па сцяжынках сваіх продкаў. Яны добра ведаюць і гісторыю роду Аляшкевічаў, і гісторыю роднай вёскі, бо я шмат пішу аб гэтым.

Валянціна БАБКО-АЛЯШКЕВІЧ,
в. Радкава Салігорскага раёна

Зямлячкі з літаратурнага Парнаса

Месячнік літаратурнага краязнаўства на Бярэзіншчыне «Вялікая літаратура з правінцыйнай прапіскай» дазволіў разнастайна прадставіць мясцовы літаратурны Парнас і творчасць бярэзінскіх літаратараў. Партрэтная галерэя літаратурна адораных землякоў, прадстаўлена Бярэзінскай раённай бібліятэкай у цэнтры культуры, стала цудоўным фонам для арт-гасцеўні «Зямлячкі літаратурнага таленту» і нагодай для задушэўнай размовы, аздобленай вясёлым гармонікам Міхаса Папругі.

У фармаце акцыі «Вядомыя бярэзінцы ў сталіцы» мясцовай інтэлігенцыі былі прадстаўленыя дзве яркія жанчыны, звязаныя лёсам з бярэзінскім краем, – кандыдат філалагічных навук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, былы навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства НАН Беларусі Святлана Лобач і член Саюза пісьменнікаў Беларусі, уладальніца прэміі «Сярэбранае перо» ў намінацыі «Драматырга» Ала Саскавец. Абедзве – выхадцы са шматдзетных сем'яў, хоць і нарадзіліся ў розных месцах (С. Лобач – у г.п. Плешчаніцы,

А. Саскавец – у г. Барысаў), у 1940–1950-я гады жылі ў Беразіно і вучыліся ў гарадскіх школах, мелі шырокую жыццёвую геаграфію. С. Лобач (у дзявоцтве Харлан) зведала пераезды па месцы прызначэння бацькі – партыйнага работніка, другога сакратара райкама, перажыла сапраўдную Сібірыяду ў гады ваеннай эвакуацыі. А. Саскавец давялося двойчы мяняць месца жыхарства з-за абмежавання ў пражыванні сям'і пасля рэпрэсіў бацькі ў 1935-м годзе. Разбег літаратурнай творчасці абедзвюх жанчынаў пачынаўся ў Беразіно (Святлана піса-

ла вершы, Ала – п'есы для школьнага драмгуртка), узяцелі на арбіту творчасці ў сталіцы. Закончылі філалагічнае аддзяленне БДУ, настаўнічалі, цяпер жывуць у Мінску.

Удзельнікаў гасцеўні пазнаёмлілі з фотавернісажам «Горад помніць іх такімі: партрэты бэзавай маладоўці» і выстаўкай кніжных выданняў і часопісных публікацыяў зямлячак «Жаночы свет у люстэрку прозы». Арт-прэзентацыя «Зямлячкі з літаратурнага Парнаса» ўключала цікавы экскурс па старонках біяграфіяў пісьменніцаў і монатаграфізацыю самых яркіх сюжэтаў іх твораў. Ажылі старонкі кнігі С. Лобач «Птушкі п'юць журавіны», навяла «Знайдзі сябе», «Затрымацца на гэтым свеце» і апавесці споведнага жанру «Маці Божая, адвядзі ад вайны».

Жывую цікавасць удзельнікаў гасцеўні выклікала новая кніга С. Саскавец «У водары жыцця», некалькі экзэмпляраў якой аўтарка падарыла раён-

най бібліятэцы. Гэтая кніга – споведзь пісьменніцы перад чытачамі, 400 старонак задавальнення. Сапраўднае ўпрыгажэнне выдання – аповесць «Жыцьне как река», поўная дакументальнай асновы, ўзмоцненая вобразнай падсветкай падзей, у міжрадкоўях якой чытаецца біяграфія аўтаркі і старонкі бярэзінскага побыту 1940–1950-х гадоў. Тэатр аднаго актёра прадставіў яе манап'есы «Аазіс», «Ружа ў абмен», «Лучык света», у якіх ёсць месца жарту і філасофскаму роздуму, а таксама апаўданае «Палінчына лялька».

У Беразіно жывуць сястра С. Лобач Іна і брат Мікалай, і сястра А. Саскавец Святлана, якая прысутнічала на мерапрыемстве і прызналася, што арт-прэзентацыя дазволіла ёй па-новаму прачытаць творы сваячкі.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загадчыца аддзела маркетынгу
Бярэзінскай раённай бібліятэкі,
гаспадыня арт-гасцеўні

ЛЮТЫ

2 – **Варановіч Васіль Васільевіч** (1945, Лельчыцы), танцоўшчык, балетмайстар, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

3 – **Ранцац Арнольд Аляксандравіч** (1945 – 2015), артыст аперэты, заслужаны артыст Беларусі і Украіны, лаўрэат тэатральнай прэміі імя Л. Александровічскай (1994) – 75 гадоў з дня нараджэння.

4 – **Радзівіл Мікалай (Чорны; 1515, Нясвіж – 1565)**, дзяржаўны, палітычны, ваенны, культурны і рэлігійны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага – 505 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Янкоўскі Расціслаў Іванавіч** (1930, Украіна – 2016), акцёр тэатра і кіно, народны артыст Беларусі і СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1998), тэатральнай прэміі імя І. Буйніцкага (1992), прэміі «За духоўнае адраджэнне» (2003), прэміі Саюзнай дзяржавы Расіі і Беларусі ў галіне культуры і мастацтва (2006), міждзяржаўнай прэміі «Зоркі Садружнасці» (2015), узнагароджаны ордэнам Ф. Скарыны – 90 гадоў з дня нараджэння.

7 – **Марцынюк Аляксандр Іванавіч** (1945, Гродна – 2011), акцёр тэатра і кіно, заслужаны артыст Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

7 – **Трацімёнак Сяргей Аляксандравіч** (1950), беларускі і расійскі пісьменнік, сцэнарыст, вучоны-юрыст – 70 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Душачкін-Клімаў Андрэй Андрэевіч** (1960, Мінск), акцёр тэатра і кіно, заслужаны артыст Беларусі – 60 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Хруцкі Іван Фаміч** (1810, Лепельскі р-н – 1885), жывапісец, акадэмік жывапісу, творчасць якога звязаная з мастацкім жыццём Беларусі, Літвы і Расіі, – 210 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 3

Уздоўж: 1. «Польмя». 3. Дзень. 5. След. 8. Бабруйск. 9. Пэст. 10. Вясна. 12. Сумёт. 14. Лес. 16. Ном. 17. Народ. 19. Адлёт. 21. Ачко. 22. Карабель. 26. Зіма. 27. ГУЛАГ. 28. «Дружба».

Упоперак: 1. Пропіс. 2. Ява. 3. Дар. 4. Нос. 5. Семья. 6. Доказ. 7. Тэрмінал. 10. Валун. 11. Сустрэча. 13. Тамат. 15. Адвозка. 18. Мароз. 20. Ёлка. 23. Ату! 24. Бог. 25. Лёд.

Снежныя запейкі

(Усе словы крыжаванкі пачынаюцца з літары С)

Уздоўж

1. Усякая ... ў сваім бары шуміць (прык.). 5. Блізкі ... лепш далёкай радні (прык.). 7. ... з раницы пішчыць – чакай марозу (прык.). 8. «... – цішыні пасланнік, // ... бласлаўляе ціш». З верша А. Лойкі «Балада снегу». 9. Штабель. 11. Тое, што і снегаачышчальнік. 14. Плавальнае збудаванне. 15. «Хай дабром у Новым годзе // Нас адорыць Дзед Мароз. // Сумаваць не трэба, годзе, // ... ён да нас прывёз». З навагодняга верша А. Хацкевіч «Час ляціць». 16. «Лятуць мае лёгкія ... // Унашуся я ў сінюю даль». З верша М. Багдановіча «Зімовая дарога». 17. Вялікая свіння, але не ... (бенгальская прык.). 20. ... на лета – зіма на мароз (прык.). 21. Адзінка ліку. 25. Навучэнка вышэйшай навучальнай установы; 25 студзеня – Дзень студэнтаў, Таццянін дзень. 27. ..., белы, зялёны... Любімыя колеры гэтага года ў Азіі. 28. Тое, што і цмок. 29. «Пачынаецца ..., а снег не ідзе». З верша С. Грахоўскага «Сум па снезе». 30. Невялікая гара. 31. Добраму чалавеку і ... на здароўе (прык.).

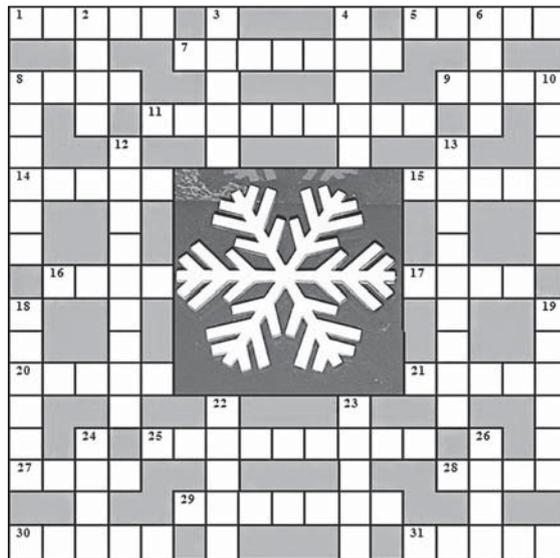
Упоперак

2. Дзе снег, там і ... (прык.). 3. Халодны паўночны вецер.

4. «Завеі белыя ў палях, // І снегу ... пад палазамі». З верша Якуба Коласа «Песні зімы». 6. ..., Карэц, Чаша. Адна з народных назваў сучаснага Вялікай Мядзведзіцы. 8. Характар, парадак чаго-небудзь. 10. ... па снезе качаецца – да завірухі (прык.). 12. Уласцівасць снежнага. 13. Тое, што і святляк. 18. Парода курэй, выведзеная ў Англіі. 19. «Куцця. Марозна. Хмур-

навата. // ... падкідвае заўзятая». З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». 22. Тканіна з гладкім ворсам. 23. Шчыт для экспанатаў. 24. Адзін ... ці сто коп – хлеба на год (прык.). 26. «Горка ж любіць першы снег, // Аяшчэ – дзіцячы ...». З верша Г. Аўласенкі «Як Ягорка ехаў з горкі».

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

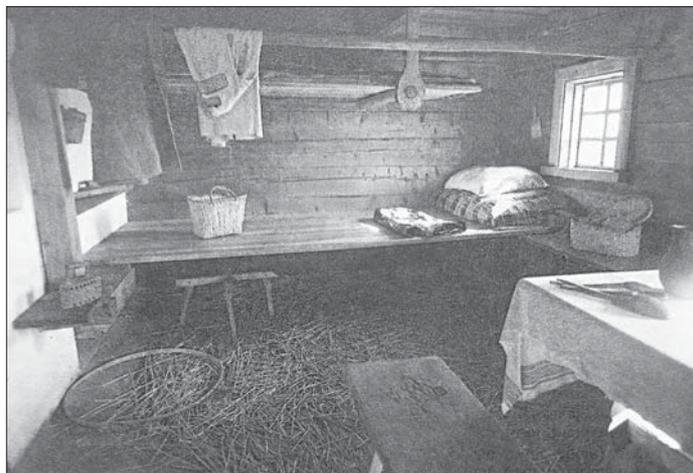
ПОЛ, палок – памост, што служыў спальным ложаам. У традыцыйнай хаце рабілі каля печы (паміж прырэдняй сцяной і печу на вышыні 0,8 – 1 м ад падлогі). З канца XIX ст. паступова знікае, функцыянальна яго замянілі драўляныя ложка.

Палок у лазні – шырокая паліца, нары, на якіх парацца.

ПОЛЕ – у сельскай гаспадарцы: бязлесная раўніна; вялікі роўны зямельны ўчастак. Адно з месцаў вырошчвання сельскагаспадарчых культур. Бываюць апрацаваныя плошчы (нівы) і неапрацаваныя (для выпасу жывёлы, ливады).

У іканапісе – абрамленне сярэдняй, звычайна заглыбленай, часткі абраза.

Поле манеты – паверхня, абмежаваная краем манеты, на якой змешчаныя легенда, намінал, выявы. Поле называюць таксама вольную ад легенды і выявы плошчу манеты, што ляжыць ніжэй або вышэй (пры ўжыванні контррэльефу) за легенду выявы.

Пол і паліца. Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту

ПОЛІЛІНГВІЗМ (ад грэч. poly – шматлікі + lingua – мова) – шматмоўе, 1) валоданне і

папераменнае карыстанне асобай некалькімі мовамі; 2) адначасовае суіснаванне ў адным калектыве, супольнасці або ў адным тэрытарыяльна-адміністрацыйным аб'яднанні некалькіх моваў, якія ў сукупнасці выконваюць усе функцыі моўных зносінаў і ўтвараюць адзіную сацыяльна-камунікатыўную сістэму. У Беларусі і некаторых краінах былога СССР складалася сістэма двухмоўя.

Шаноўныя падпісчыкі і чытачы!

Па тэхнічных прычынах наступны нумар можа выйсці са спазненнем (арыенціровачна – 12 лютага). Просім прабачэння і разумення.

Калі нехта з падпісчыкаў хоча атрымаць газету раней – дашліце нам заяўку з сваім электронным адрасам, мы дашлем нумар у выглядзе pdf.